

DR. IVAN JELIĆ: A HORVÁT KOMMUNISTA PÁRT 1937—1941.

Zágráb 1972, 525 oldal.

Bevezető; *első rész*: A Horvát Kommunista Párt megalakulásának társadalmi-politikai alapja, 1/1 Politikai viszonyok Jugoszláviában 1929—1937, 1/2 A Horvát Kommunista Párt megalakításának gondolata és megvalósításának problémái, 1/3 A Horvát Kommunista Párt megalakítása, 1/4 A Horvát Kommunista Párt politikai programja és módszerinek megvalósítási problémái (A Horvát Kommunista Párt és a nemzeti kérdés, A Horvát Kommunista Párt és a népfront mozgalma, szervezési kérdések); *második rész*: A Horvát Kommunista Párt harca politikai alapjának kiszélesítésére és szervezeti egységének erősítésére, 2/1 Politikai helyzet 1937—1939 között, 2/2 A Horvát Kommunista Párt vezetőségének harca a Párt sorainak megszilárdításáért, 2/3 A Horvát Kommunista Párt erősödése a munkásosztály soraiban (a munkásosztály struktúrája, a Kommunista Párt erősödése az osztályjellegű szakszervezeti mozgalomban, A Horvát Kommunista Párt és a munkásmozgalom egységének problémái, a kommunisták helyzetének további erősödése a szakszervezeti mozgalomban) 2/4 A Horvát Kommunista Párt falu politikája (a falu szociális struktúrája, és a parasztság helyzete, a Kommunista Párt politikai módszerei a horvát falvakban, a Kommunista Párt befolyásának erősödése a falun) 2/5 A Horvát Kommunista Párt tevékenysége a Népfront megalakításában (a Népfront horvátországi szervezetének megalakítására irányuló kezdeményezések, A Horvát Kommunista Párt politikai akcióinak és tevékenységének formái). 2/6 A Horvát Kommunista Párt szervezeti felépítése; 2/6 A Horvát Kommunista Párt vezetőségének krízise, 2/7 A Horvát Kommunista Párt szervezetének helyzete; *harmadik rész*: A Horvát Kommunista Párt az antifasiszta és a rezsím ellenes mozgalom élén, 3/1 A Cvetković—Maček megegyezés és a horvát bánóság megalakítása — a második világháború kezdete, 3/2 A Horvát Kommunista Párt és az új politikai helyzet (reagálások az új politikai helyzetre való tekintettel, A Horvát Kommunista Párt vezetőségének átszervezése, A horvát bánóság rendszere ellen irányuló első politikai akciók és a Cvetković—Maček megállapodás első határozott bírálata, 3/3 A Horvát Kommunista Párt bázisának kiszélesedése) A Horvát Kommunista Párt vezetősége és a kommunisták további tevékenysége az új politikai körülmények között, A Horvát Kommunista Párt és a szakszervezeti mozgalom, Rendszerellenes és antifasiszta akciók Horvátországban, A HKP erősödő támasza a falun, Háborúellenes harc, A Horvát Kommunista Párt első értekezlete és jelentősége, A nők mozgalmának kezdete és a HKP befolyásának erősödése a SZKOJ szervezetében, A „baloldali összetűzések” szemszövei, A Horvát Kommunista Párt fejlődésének értékelése a JKP ötödik országos értekezletén), 3/4 A HKP szervezeti felépítése, 3/5 A Horvát Kommunista Párt a Jugoszláv Királyság bukása előtt, (A HKP helyzete a rendszer nyomásának erősödésekor, A HKP és az ország oktatási problémái.) Összegezés, jegy-

zetek, rövidítések, összefoglalás angol és orosz nyelven; jelentés; a szerzőről szóló jegyzet.

Institut za historiju radničkog pokreta, Zagreb. Recenzens Dr. Ljubo Boban.

Így ahogy dr. Jelić ír a HKP (JKP) tevékenységéről, politikai hatalomkét tüntetve fel ezt egy meghatározott társadalmi, politikai környezetben – ennyi adattal, hivatalos okmánnyal alátámasztva, kevesen írtak a Jugoszláv történelemben. A tanulmány tömördeke adatot és tényt tartalmaz, de korántsem csupán azt.

Ennek a széles körű tanulmánynak (doktori disszertációnak) különben egyszerű és érthető literális szerkezete van. A HKP megalakulásának előkészületi időszakát, fejlődését és politikai szerepét, valamint a horvát társadalom osztályharcában betöltött szerepének két időszakát tartalmazza. Ez az egyszerű szerkezeti forma, a politikai élet alapos és sokoldalú tanulmányozásának a kifejezője, a történelmi események kiváló ismerete az osztályerők viszonyának kialakulásában és eloszlásának ismeretében, amelyben a HKP-nak sikerült a demokratikus forradalmi mozgalom élére állnia, a burzsoá Jugoszlávia demokratizálódásáért folytatott harcban.

Kizár minden kétséget, a nemzeti kérdés fontosságáról, és tudományosan mérlegelve az összegyűjtött tények elementáris, látszólagos jelentőségét dr. Jelić egy egységes történelmi időszakban a nemzeti hegemonizmusért folytatott harc szerepét, és ennek az akciónak az eredményét méltatja. Ez a harc Horvátországban és a horvát társadalomban, különösképpen összeesett és nehéz, mert a HKP a Horvát Paraszt Párttal találta magát szemben, (természetesen nem csak ezzel a párttal) amelyről minden további nélkül elmondhatjuk, hogy a burzsoá Jugoszlávia legerősebb polgári pártja volt, márt azért is, mert a horvát társadalomban a nemzeti egységért harcolók olyan bizalmat élvezte, melyben nem volt része egyetlen polgári pártnak sem Jugoszláviában, egyetlen társadalmi-politikai környezetben sem.

Jugoszláviai viszonyokhoz mérten ez a harc a nemzeti felszabadító harc legkiemelkedőbb esete, melyből kitudódik, hogy ez a folyamat észlelhető az összes jugoszláv társadalmi-történelmi környezetben és, hogy az adott körülmények között a nemzeti egyenjogúságért folytatott harcban kulcskérdés, sikerül-e a HKP-nak (illetve a JKP-nak) betöltenie a nemzet vezetőpártjának szerepét.

A HKP megalakulásáról szóló döntés (a szlovén KP IV. értekezlete; JKP 1934) és megvalósításának helyénvalósága élénk vitát váltott ki kommunista mozgalomban, mert egyidőbe esik az Egységes Munkás Párt és az Antifasiszta Népfront megalakításával. Ez azonban egységes akció, mert a mozgalom célja a nemzeti felszabadításért és egyenjogúságért folytatott harc. Dr. Jelić hangsúlyozza, mennyiben járul hozzá a HKP később pedig a JKP megalakításáról folytatott vita a nemzeti kérdés megoldásához. A burzsoá Jugoszlávia államberendezésén és demokratizálódásán belül a kommunista mozgalomnak demokratikus-centralista alapon kell maradnia (esetleg a föderatív berendezésre való átállás). A vita rámutatott arra is, hogy az adott körülmények között a nemzeti egységpártok megalakítása jó út arra, hogy a Horvát Munkás Párt közelebb férkőzzön a széles néprétegekhez, illetve ezek csatlakozzanak a mozgalomhoz. Ezzel hozzájárulnak a Munkás Párt egységének erősítéséhez és a Munkás Párt meg a Jugoszláv parasztság szövetségének létrehozásához.

Az elhangzottakkal kapcsolatban fontos leszögezni, hogy a HKP megalakításával, pártvonalon, sikerült egyesíteni Horvátország területét.

A nemzeti kérdéssről folytatott vita a kommunisták és a HPP között nélkülözhetetlen eszköz abban a harcban, amelyet a közvéleménynél tett befolyásért folytattak, ugyanakkor kifejezője ennek a dramatikus, összetett és nehéz kérdésnek.

A HKP-nak már jelentős folyása van a népnél, de a HPP nem akar tényleges demo-

kráciát. A nemzeti kérdésről folytatott vitában a munkásmozgalom akcióegységének kialakításakor az összes demokratikus beállítottságú társadalmi erőnél, a kommunistáknak le kellett küzdeni nemcsak a kisburzsoá felfogásokat, hanem a saját gyakorlatában jelentkező hibákat és a soraiban megnyilvánuló hiányosságokat is.

A kommunista mozgalom és a HPP vezetősége között folytatott vita a nemzetközi-ségről és nacionalizmusról, azaz az osztály és nemzeti érdek viszonyáról – általános Jugoszláv érdekű, mert fényt derít az osztály és nemzeti érdek összefüggéseire, a szervezett és egyesült munkásosztály és parasztság elengedhetetlen harci egységére a burzsoá Jugoszlávia demokratizálódásáért folytatott harcra. Ez a vita minden kétséget kizáróan megmutatta, hogy a szervezett és szervezeten kívüli egyesült munkásosztály a kommunista mozgalommal az élén, fő erő a nemzeti egyenjogúságért folytatott harcban, elsősorban azért, mert következetes és megalkuvást nem tűrő.

Helyénvaló dr. Jelić állítása, hogy a munkásosztály különböző politikai erők érdekeltisége valamint befolyásának tárgya, függetlenül ezeknek osztály bázisától (110. oldal).

A munkásosztályért a kommunisták és a szocialisták vívják a legelkeseredettebb csatát. Ez a harc az egységes illetve pertikuláris proletármozgalomért folytatott harc. A munkásosztály egységes politikai frontja ellen azonban nemcsak a szocialisták szállnak síkra, hanem a horvát burzsoázia is, amely a saját munkás-szakszervezeteinek a megalakításán fáradozik. Egészen tisztán és határozottan láthatjuk, hogy a horvát munkásosztályért folytatott küzdelem háromszögét a kommunisták a szocialisták és a horvát munkásszövetség (azaz a HPP) képezi.

Dr. Jelić érthetően mutatja be a kommunista mozgalom és a HMP kapcsolatának eszmei tartalmát, azt, hogy a szocialisták a burzsoázia szekértolói. Talán ebből az áttekintésből hiányzik a mozgalom valamivel több élő gyakorlata, ez azonban nem csökkenti a tanulmány tudományos értékét. De lehet, hogy az érvek másmilyen rangsorolása még jobban kifejezésre jutatta volna a felsorolt tények tudományos értékét.

A munkásmozgalom cselekvési egységességét dr. Jelić tudományos mércével követi Dr. Jelić azokat az akciókat szemléli, amelyekből tényleges képet nyerhetünk a munkásmozgalom erőviszonyainak alakulásáról. Ezek az akciók a következők: Jelentős összejövetelek, közgyűlések, munkásképvisező választások, sztrájkok, a minimális bérekről szóló rendelet stb. Dr. Jelić azonban nem világítja meg teljes mértékben az egyes akciók politikai jelentőségét, hanem csakis gazdasági jelentőségükre szorítkozik.

Ami a sztrájkokat illeti, a kollektív szerződésekért folytatott harc nem szovítkozik csak tisztán gazdasági követelményre, hanem kimondottan politikai követelmény is. Amikor a horvát ESZMP és a Horvát Munkás Párt kapcsolatáról beszél – a sztrájkmozgalommal kapcsolatban – ebből tisztán következtethetünk arra, hogy ez politikai harc: egyrészt a szervezett munkásosztály akció egységének erősítéséért, az osztályharcban; másrészt pedig a munkásosztály tevékenységének megfékezéséért és a „nemzeti mozgalom” érdekeinek való alárendeléséért.

Ez a harc a sztrájkoknak politikai jelleget ad. A kommunista mozgalom ellenes osztályfront Horvátországban igen széles körű, de nem eléggé egységes. A nemzeti egyenjogúságért és az Antifasiszta Népfront megalakításáért folytatott harc fő feltétele a kommunista mozgalom együttműködése volt a Horvát Paraszt Párttal, amelynek befolyása a horvát néprétegeknél mind erősebbé válik, illetve együttműködés azokkal a néprétegekkel, akik a Paraszt—Demokrata Koalíció köré csatlakoztak. Felvetődött az együttműködés megvalósításának módszere. Annak ellenére, hogy nem beszél ki-merítően a JKP és a kominterna stratégiájáról és módszereiről, Dr. Jelić tapinthatóan és meggyőzően bemutatja, hogy a forradalom kérdése mennyiben a munkásosztály egységének és a parasztsággal fennálló szövetségének a kérdése is. Ő ezt tulajdonkép-

pen a kommunista mozgalom horvátországi fejlődésén keresztül mutatja be, és összhangba hozza a széles néprétegek mozgalmának fejlődésével, amelyet a HSZP és a Független Demokrata Párt kezdeményezett, ez a párt különben a szerb lakosság körében tevékenykedett.

A JKP fejlődésének, azaz a HKP és a parasztság amely a HSZP és DPK köré gyűlt össze, kapcsolatainak metszetén látszik igazán a szervezett munkásosztály és parasztság szövetségének erősödése, az a demokratikus forradalmi mozgalom erősödése a kizsákmányolt és sanyargatott néprétegek harca, a legkiélezettebb társadalmi ellentétek leküzdéséért. Ezek az ellentétek, tulajdonképpen, a nemzeti kérdésben nyilvánultak meg.

Ezzel kapcsolatban különösen jelentősek azok az adatok, amelyek kommunista párt a falun kifejtett munkájáról szólnak, melyet a HSZP, az Űri és Paraszt egység, valamint a Seljačko Kolo szervezetein és az Önálló Demokrata Párt tevékenységén keresztül valósította meg.

Az a kezdeményezés amely a Dolgozók Pártjának megalakítására irányult azt jelenti, hogy a szervezett munkásosztály egysége olyan fokot ért el – a kommunistáknak a szakszervezetekben való befolyásával – hogy most a DP-ján keresztül, kisburzsoá szövetségeket kell toborozni az egységes munkásmozgalom köré, mivel a polgári ellenzék vezetői nem voltak hajlandók szövetségre lépni a forradalmi munkásmozgalommal. Ez azonban még nem jelenti a tökéletes letről való átmenetet az Antifasiszta Népfront megalakításához. Számíthatunk arra, hogy DP-nak erősödése a polgári ellenzék vezetőit szövetségre kényszeríti.

Miután a HSZP átvette a hatalmat a horvát bánszágban, leszámolt a kommunistákkal és mindazokkal a szervezetekkel, amelyeken ezek befolyást gyakoroltak a néprétegekre. A kisburzsoá demokrácia akkor mutatta meg igazi arcát, amikor a hatalmat gyakorolta a Horvát Bánszágban.

Nem hozott semilyen demokratikus intézkedéseket azokért a szólamokért amelyeket előzőleg hangoztatott. Ellenkezőleg folytatta reakciós politikáját a demokratikus erőkkal szemben.

A kisburzsoá csoportok egész Jugoszláviában, a horvátországi példa alapján, látták hová vezet a polgári ellenzék vezetőinek politikája, csökönnyös ellenszegülésük a demokratikus forradalmi erők akcióegységének kialakításához illetve az Antifasiszta Népfront megalakításához vezetett.

A báni hatalom, a szocialistákkal egyetemben, kihasznál minden fellelhető eszközt és módszert, hogy Horvátországban megfosszák a kommunistákat többségüktől a JESZMP-ben és, hogy csökkentse a népre tett befolyásukat. A JESZMP ellen a HMP is sikraszállt. A JESZMP-nek a dolgozók akaratával és erejével sikerült fenntartania magát, sőt a sztrájkok szervezésében sikeresebb a HMP-nál is, ez viszont nagy siker.

A hatóságok mind nagyobb nyomására a JESZMP és a dolgozók érdekei ellen, a munkások mind nagyobb ellenállását tanúsították. Az erőviszonyok alakulásában a mérleg a HSZP oldalára billent, de miután a Horvát Bánszágban átvette a hatalmat, a demokratizálódásért folytatott harcban a néprétegek vezetője többet nem a HSZP hanem a HKP. A HKP ténylegesen a demukratikus beállítottságú néprétegek vezető politikai erejévé vált.

Ez fontos az osztályharcban az erőviszonyok további alakulását nézve. A HK mozgalom ezzel tisztában van és akcióba lendül amelynek eredményeként az erőviszonyok mérlege az ő javára alakult. Erősödik a HKP támasza a falun is. A báni hatóságok intézkedései csak kis mértékben clégítik ki a parasztság igényeit és jóval több esetben idéznek elő elégedetlenséget, nyugalmatlanságot. A HSZP soraiban erősödik a politikai osztottság. Az SZDP szervezetében is megnyilvánul a politikai cioszlás. Az 1940-ben

megtartott községi választások hajrájában megmutatkozott a HKP befolyásának erősödése a parasztságnál, a szervezett munkásosztály és parasztság harci szövetségének erősödése.

A tények bemutatásakor és felsorolásánál, a kommunista mozgalom politikájának, az adott helyzetben való magyarázatánál, credményesen oldotta meg a HKP kapcsolatát a JKP-val. Metodológiai szempontból ez jelentős eredménye a tanulmánynak. Látszik, hogy a HKP és a JKP azonos illetve különböző párt egyidőben.

A horvát nép helyzetén keresztül és a környezet kiélezett társadalmi ellentéteinek szemszögéből nézve a párt tulajdonképpen egy-ugyanaz a párt. Ha pedig a jugoszláv népek közösségében történő osztályharc fejlődésének szemszögéből nézzük a JKP olyan párt, amely taktikailag és szervezetenként alkalmazkodik a közösség, az egyes történelem adta társadalmi egységek különlegességeihez, azzal a meghatározott céllal, hogy küzdjön az osztályharc további eredményes fejlődéséért és az adott közösség fennmaradásáért. Ez a metodológiai hozzáállás azonban mégsem egyedülálló. A tanulmány túlnyomó része elemzés, de fellelhetők az összegezők, általánosítások is. Ennek előnye az, hogy a tények tömkelegét adja a HKP munkájának, jelentős eseményeinek minden mozzanatáról, minden szemszögéből megvilágítva (azzal a hiányossággal, hogy a nem eléggé értesült olvasónak nem mindig érthető a párt egyes akcióinak a tartalma) hiányossága abban rejlik, hogy nem látszik mindig az osztályharc egésze és lényege.

Ez a folyamat a tanulmányban szűkebb látókört kapott mint amilyet a téma megkívánna.

Amikor a kommunistáknak a munkásszakszervezetbeni befolyásáról, vagy általában a kisburzsoárétegekben folytatott harcáról beszél Dr. Jelić nem említi kellőképpen azt, hogy az egységes proletárfront stratégiájáról és módszereiről van szó. Ezért azt a benyomást váltja ki, mintha nem ismerné az egységes proletárfrontért folytatott történelmi harcot.

Itt egy kérdést nem világít meg teljesen. Ez a kérdés a munkásosztály és az összes kiszákmányolt rétegek többségének megszervezéséért folytatott harc. Annak ellenére, hogy Dr. Jelić ezt a folyamatot különös figyelemmel követi, azt az érzést kelti, hogy ezt egy kicsit érdektelenül teszi, jelentőségét inkább a józan ész határozza meg és nem a téma legalaposabb elméleti megközelítését veszi alapul.